KUTASSATOK A HAMVAINK KÖZT!

Hiteles rádiódráma

ĐORĐE LEBOVIĆ

SZEREPLŐK

GRADOWSKY, Zalmen
KRÓNIKÁS
ANONYMUS
HERMANN
HÖSS, Rudolf
BROAD, Peri
LÖWENTHAL, Zalmen
DR. KRÄMER, Johann
EGY HANG
NŐI HANG
GYEREKHANGOK

*Zenei vezérmotívum: K. Penderecki: Dies irae**

GRADOWSKY Nekem itt nincs mit keresnem, mégis leszálltam ebbe a tömegsírba. Szent kötelességemnek tartom népem s a világ színe előtt, hogy elmondjam, amit itt láttam...

KRÓNIKÁS Zalmen Gradowsky. 1909-ben született a lengyelországi Suwalkiban, később Lunában lakott, a grodnói körzetben, foglalkozására nézve tisztviselő. Az auschwitzi tábor krematóriumában dolgozott, a speciális osztag embereként, 1943 elejétől. Kéziratát, a nyolcvanegy teleírt lapot 1945. március 5-én találták meg, amikor is a hármas számú hajdani hamvasztókemencének a térségében folytattak ásatásokat. A kézirat egy katonakulacsba dugva, mélyen a földben rejtőzött.

* Krzysztof Penderecki: *Dies irae*. Oratórium az auschwitzi gyűjtőtábor áldozatainak emlékére.

GRADOWSKY Elásom a kéziratait a hamuba, a krematórium területén, egy olyan helyen, ahol biztosan ásatásokat végeznek majd, hogy fényt derítsenek az ártatlanok millióin elkövetett gaztettekre.
A kéziratokat családom tagjainak ajánlom, az ő emléküknek, akiket élve hamvasztottak el Auschwitzban:
feleségemnek, Szonyának...
Anyámnak, Sárának...
Eszter húgomnak...
Lüba húgomnak...
apósomnak, Rafaelnek...
sógoromnak, Wolfnak...
ANONYMUS Kutassatok mindenfelé, minden talpalatnyi helyen! Alattatok dokumentumok vannak...
KRÓNIKÁS Ismeretlen táborlakó, a speciális osztagnak a tagja. Jiddis nyelvű följegyzéseire 1952 nyarán, a hármas számú volt krematórium térségében találtak rá.
ANONYMUS Ezt mi, a speciális osztagban alkalmazottak ástuk el titokban, hogy az eljövendő világot megismertessük a bűntettekkel. Mi magunk már régen elveszítettünk minden reményt... Meg vagyon írva Jób könyvének hetedik részében: „Emlékezzél meg, hogy az én életem csak egy lehelet, és az én szemem nem lát többé jót. Nem lát engem szem, amely rám néz; te rám veted szemed, de már nem vagyok!"
HERMANN Szeretteimnek, feleségemnek és lányomnak... Kedveseim, ez év júliusának elején nagyon megörvendeztetett a leveletek; gyógyír volt itteni szomorú napjaimban...
KRÓNIKÁS Így kezdődik a levele Heim Hermannak, a 106113-as számú lágerlakónak, aki 1943 márciusától a különleges osztagnak volt a tagja. Franciául írt levelét feleségének és leányának, Simonának küldte Párizsba, s azt 1945. február 20-án, egy ledugaszolt üvegben találták meg az emberi hamvak pernyéje közt.
HERMANN Utoljára küldök hírt magamról. Napjaink meg vannak számlálva. Ha egy napon megkapjátok ezt a levelet, én már azoknak a lágerlakóknak a milliói közt leszek, akik örökre eltűntek erről a világról.
HÖSS Heinrich Himlernek, a birodalmi SS-vezetőnek a parancsára az auschwitzi gyűjtőtábor az emberirtásnak olyan hatalmas gócává lett, melyhez hasonló soha, de soha nem létezett... .
KRÓNIKÁS Rudolf Höss SS-Oberstrumbahnfürer, az auschwitzi gyűjtőtábor parancsnoka. Részletek ezek visszaemlékezéseiből, melyeket 1947-ben írt, varsói vizsgálati fogságában, miközben a halálos ítélet kimondását várta. Rudolf Franz Ferdinank Höss 1900-ban született. Szigorú katolikus nevelésben részesült. Apjának az volt a kívánsága, hogy lelkész legyen.

1922-ben belép a pártba. Tagja lesz a gyilkos bosszúállók titkos náci egyesületének, s itt megismerkedik Heinrich Himlerrel. Földművéléssel és lótenyésztéssel foglalkozik. Megnősül. Három gyereke van. A negyedik a dachaui szolgálat idején, az ötödik, a legkisebb, Auschwitzban születik majd meg. 1934-ben aktív szolgálatot tölt be az SS-alakulatban. Legelőbb a dachaui koncentrációs táborban van szolgálatban, később a sachsenhauseni lágerben mint parancsnokhelyettes. 1940 májusában Heinrich Himler azzal a feladattal bízza meg, hogy hozza létre a legnagyobb emberirtó náci lágert, az auschwitzi gyűjtőtábort.
HÖSS Himler Reichsführer véleménye szerint a keleten lévő hasonló lágerok nem feleltek meg a mind nagyobb követelményeknek s puszta rendeltetésüknek sem. Az auschwitzi tábort ezért központjává tették a Führer által ránk bízott speciális feladatok végrehajtásának.
PERI BROAD A kettes krematóriumban, a kemencék üzembe hozásánál jelen voltak a „Topf és Fiai" cég mérnökei Erfurtból. A fagy miatt a deszkákat nem tudták leszedni a halottaskamrák tetejéről, de hát ez nem volt fontos, a gázkamrákat használni tudták.
KRÓNIKÁS SS-Oberscharführer Peri Broad. 1921-ben született Rio de Janeiróban. Egy brazil kereskedőnek s egy német nőnek a fia. 1942-től van az auschwitzi lágerban, a politikai osztályon, illetve a tábori Gestapóban szolgál. A háború után angol fogságban írja Emlékezések az auschwitzi gyűjtőtáborra című könyvét. Szabadulása után kereskedő Düsseldorfban.
PERI BROAD Heinrich Himler SS-Reichsführer ellenőrizte a „speciális végrehajtások" berendezéseit. Elégedett volt. Csupán két megjegyzést tett. Először is: a „fürdő" feliratot ne csak németül, hanem a többi nyelven is tüntessék fel. Másodszor: a különleges rendeltetésű fürdőkben szereljenek fel szappan- és törülközőtartókat.
LÖWENTHAL Nevem Zalmen Löwenthal. Ciechanówban születtem. 1943 januárjában hoztak a halálgyárba, s a többiekkel együtt akkor osztottak be a különleges osztagba...
KRÓNIKÁS E szavakkal kezdi naplóját Zalmen Löwenthal a lengyelországi Ciechanówból. A hatvanöt teleírt lapból álló noteszt 1962. október 17-én találták meg egy félliteres befőttesüvegben. Egyméternyire volt elásva, a hajdani gázkamra romjainak a közelében.
LÖWENTHAL Nem tudtuk, mi vár itt ránk. Annyit mondtak csak, hogy nehéz munka lesz. Egyikünk se sejthette, hogy a régi osztagból való rabokat, akik itt dolgoztak előttünk, néhány nappal ezelőtt kivégezték. Annyira érzéketlenekké váltunk, hogy egyikünk sem tudta, mit is csinál, s valójában mi történik velünk. Mire magunkra eszméltünk volna, az aznapi munkát már be is fejeztük. A gázkamrából minden hullát a „platformra" vonszoltunk, s aztán a gödörbe vetettük őket, ahol már égtek az előző na-

pon meggyilkoltak. Ez borzasztó halál, s én, aki írom ezeket a sorokat, összeborzadok a gondolatra is, hogy nemsokára velem is ez történik.
DR. KRÄMER F. L. 2150-es parancs. Áthelyezve az auschwitzi koncentrációs táborba. Indulás Prágából nyolc tizenötkor, Olmützön és Oderbergen keresztül. Auschwitzba érkezés tizenhét harminchatkor.
KRÓNIKÁS Doktor Johann Paul Krämer 1884-ben született. Az orvostudományok és a filozófia doktora. 1929-től Münsterben van az egyetemen, előbb az anatómiai kar asszisztenseként, később mint docens. 1932-től tagja a Nemzeti-szocialista Pártnak, 1935-től pedig az SS-alakulatokhoz tartozik. Orvosként van szolgálatban az auschwitzi gyűjtőtáborban 1942. augusztus 30-ától.
DR. KRÄMER 1942. augusztus 30. Az első nap Auschwitzban. Szigorúan bizalmas megbízatásokat kaptam. Letettem az esküt. Szállodába helyeztek, a vasútállomásnál. Huszonhatos szállodai szoba. Trópusi hőség. Huszonnyolc fok árnyékban. Por és rengeteg légy. Az élelem a tiszti étkezdében kiváló. Ma ebédre pácolt vadkacsamáj volt, ezenkívül töltött paradicsom és saláta. A víz fertőzött, emiatt ingyen felszolgált ásványvizet iszunk.
HERMANN Kedveseim, transzportunk március másodikán hajnalban hagyta el Franciaországot, négy napig utaztunk marhavagonokban, étlenszomjan, s így érkeztünk ide Auschwitzba. Körülbelül száz embert munkára osztottak be a lágerban, a többieket elnyelte a gázkamra, a füst, a hamu. Másnap, miután elszedtek tőlünk mindent, amink csak volt, társaimmal együtt beosztottak a hullaszállító különleges osztagba.
PERI BROAD A speciális eljárásra szolgáló berendezések teljesítőképessége: egyes krematórium – nincs használatban; kettes krematórium – két gázkamra a föld alatt, mindössze 3000 személyes; hármas krematórium – két gázkamra a föld alatt, mindössze 3000 személyes; négyes krematórium – három gázkamra a föld alatt, mindössze 2900 személyes; ötös krematórium – három gázkamra a föld alatt, mindössze 3050 személyes. A különleges eljárás előkészítéséhez felhasznált idő egy óra. A gázosítás folyamata tizenöt-húsz perc. Az össz-teljesítőképesség hat óra leforgása alatt 11 950 fő. Egynapi teljesítőképesség: 47 800 fő.
HÖSS Amikor megkaptam a parancsot, hogy rendezzem be a gázkamrákat Auschwitzban a tömeges emberirtáshoz, s hogy személyesen bonyolítsam le mindezt, nem gondolkoztam ezeknek arányairól és a következményekről. Az kétségtelen, hogy szokatlan parancs volt. S mégis, ennek az emberirtásnak az indokai igazoltaknak látszottak előttem. Nem is sokat gondolkoztam az egészen: kiadták a parancsot, s nekem végre kellett hajtanom. Hogyha maga a Führer adta ki azt a parancsot, akkor nem fordulhatott elő, hogy egy érdemesült nemzeti-szocialista, különösen egy SS-tiszt annak indokoltságát latolgassa. A Führer nevében kiadott pa-

rancsokat kíméletlenül s a következményekre való tekintet nélkül végre kellett hajtani.
DR. KRÁMER Hajnali háromkor először voltam jelen különleges eljárás végrehajtásánál. Franciaországból érkezett az emberszállítmány „különleges elhelyezésre". Dante pokla ehhez képest a legközönségesebb komédia. Auschwitzot nem hiába hívják az emberirtás táborának.
HÖSS Az emberek elosztásának, illetve kiválasztásának módja egyöntetű volt. A szállítmányból a következőket választották ki „különleges elhelyezésre": a tizennégy évesnél kisebb gyerekeket, az ötvenen felüli férfiakat, a negyvenötön felüi nőket, a betegeket és a rokkantakat. A járni képteleneket vagy teljesen elcsigázottakat vöröskeresztes teherkocsikkal vitték a krematóriumhoz. A személyzetnek megparancsoltam, hogy a rabokkal szemben legyenek kifejezetten emberségesek. Megtiltottam mindenféle erőszakot, minden goromba szót. A tilalom megszegőit a legszigorúbb büntetés várta. Emiatt aztán a katonák szívélyes, majdnem előzékeny bánásmódban részesítették a rabokat. Elbeszélgettek velük mindenféléről, érdeklődtek származásuk, végzettségük, foglalkozásuk, családjuk iránt. Megparancsoltam azt is, hogy a gázkamrákba utalják a gyermekes asszonyokat is, függetlenül attól, hogy hány évesek, s alkalmasak lennének-e munkára. Az anyákat elszakítani gyermekeiktől, véleményem szerint, a legembertelenebb dolog lett volna.
LÖWENTHAL A holtak szigete ez. Az ember nem élni jön ide, hanem azért, hogy előbb vagy utóbb elérje az erőszakos halál. Itt nincs hely az élet számára. Ez a halál birodalma. Itt a krematórium kéményén lebegnek föl a távozók a szabad régiókba. Az égbe, a füstfelhőkbe, a szelek hátára...
ANONYMUS „És lesz a balzsamillat helyén büdösség, az öv helyén kötél, és a felfodrozott haj helyén kopaszság, a szép köpenynek helyén zsákruha, és a szépség helyén homlokra sütött bélyeg... És lészen Izráel világossága tűz gyanánt, és ég és megemészti gazát és tövisét egy napon; és a tűz nem huny ki sem éjjel, sem nappal, füstje a mennyekig hatol majd..." Ésaiás Könyve, 3. rész.
HÖSS Megnyugtatott, hogy gázmérgezéssel teszik el láb alól az embereket. Mindig szörnyűséggel gondoltam arra, mi lenne, ha csak úgy sorra lelövöldöznének egy sereg embert, különösen asszonyokat meg gyerekeket. Megkönnyebbüléssel gondoltam rá, hogy meg leszünk kímélve ettől a vérontástól, s az áldozatok is kínszenvedés nélkül várják be végórájukat.
ANONYMUS Ez a nagy embertömeg, melyet meglegyintett a közelgő halál lehelete, némán várta, hogy a sátán kinyúljon értük karmaival s a feneketlen mélységbe vesse őket, mint ahogy meg van írva: „Mert a tűz fellobogott, és égni fog a poklok mélységéig..."

Zene a hangszóróból: „Ó, donna Klara." Fokozatosan lehalkul.

HANG A HANGSZÓRÓBÓL Figyelem! Figyelem! Önök most a fürdőben vannak. Vetkőzzenek le. Csak gyorsan, kérem, hogy a többiek ne várakozzanak sokáig. Jegyezzék meg a fogasuknak a számát, hogy fürdés után megtalálhassák a ruhájukat. Köszönöm.

A zene felerősödik, majd fokozatosan elvész.

HÖSS Nagyon fontos volt, hogy a vetkőzés a lehető legnagyobb nyugalomban történjék. A katonák arra is ügyeltek, hogy a vetkőzés egykettő megtörténjék, s az áldozatoknak minél kevesebb idejük jusson töprengeni azon, miféle készülődés is ez. A kisgyerekek rendszerint sírtak, mert szokatlan volt nekik ez a fajta vetkőzés, de mihelyt az anyjuk megnyugtatta őket, elcsendesedtek, s játékaikat szorongatva egymáson mulatva mentek be a gázkamrába.
DR. KRÄMER Pompás volt az ebéd: paradicsomleves, egy fél sült tyúk burgonyával és vöröskáposztával, azután kalács és remek vaníliás fagylalt. Elég régóta itt vagyok már a lágerban, de mindenféle fertőtlenítés ellenére nem tudok megszabadulni a bolháktól a szállodai szobámban. Egy friss élmény a parancsnok segédtisztjénél tett látogatáskor. Dolgozószobájában egy szellemes feliratra figyeltem föl. Egy nagy darab papíron ez állt: „Kerékpárosok, leszállni!" Este nyolckor ismét speciális akcióra kellett kivonulni. Ismét franciák. Esős, hideg volt a nap.
PERI BROAD Megállapítást nyert, hogy a hamu közt jócskán akad el nem égett csont, s emiatt nehéz felhasználni műtrágyázásnál. Emiatt csontdarálót rendeltek a hannoveri Schriwer A. G. cégtől.
GRADOWSKY Épp végén jártunk 1943 nyarának. Zsidókból álló különítmény érkezett Tarnovóból. Faggattak, hogy hova viszik őket. Megmondtam nekik az igazat, bár ezzel az életemet kockáztattam. Egykettőre tudták mindnyájan, hogy a halál vár rájuk. Elfogta őket a rémület. Némelyek imádkozni kezdtek. Egy fiatalember, aki nem vesztette el a lélekjelenlétét, felállt egy padra, és nyugtatgatta őket. „Testvérek! – kiáltotta. – Ne higgyétek, hogy a halálba visznek bennünket. Ez lehetetlen. Lehetetlen, hogy ártatlan embereket ilyen kegyetlen halállal sújtsanak; nem létezhetnek a világon ilyen gaztevők. Akik ezt mondták nektek, azok meg akarnak rémíszteni benneteket, el akarnak csüggeszteni..." Olyan sokáig beszélt, hogy végül megnyugtatta a szerencsétleneket.
PERI BROAD A Ciklon–B nevű gázt az IG-Farben konszern DEGESCH nevű cégje szabadalmaztatta a Majna menti Frankfurtban. Az auschwitzi lágerba összesen ennyi Ciklon–B-t hoztak, kristályosított álla-

potban: 1942-ben – 7428 kilogrammot; 1943-ban – 12 174 kilogrammot; 1944-ben – havonta kéttonnányit.
DR. KRÄMER Először vagyok beteg a táborban. Hasmenés heves hányingerrel. Mivel egy csöpp vizet sem ittam, nem tudom, mi okozhatta ezt. A kenyérre sem gyanakodhatom, mert azok is megbetegedtek, akik diétás fehér kenyeret ettek. Alighanem ez az egészségtelen, nedves éghajlat meg a sok por és légy az oka mindennek. Este nyolc óra után ismét speciális akción. Hollandiából érkezett szállítmány – „különleges elhelyezésre". A katonák szívesen vesznek részt ezekben az akciókban, mert pótadagokat kapnak: negyed liter pálinkát, öt cigarettát, száz gramm szalámit és egy egész kenyeret.
GRADOWSKY Ez 1943 őszén történt. Egy csupa gyerekből álló transzport érkezett. Csehszlovákiából jöttek. Az öltözőben ott állt egy alig ötéves kislány, s vetkőztette egyéves öccsét. Valaki az osztagunkból segíteni akart neki. A kislány erre kifakadt, s kiáltozni kezdett:
GYEREKHANG Menj innen, te gyilkos! Most én vagyok az anyja, és az én kezemben, velem fog meghalni...
LÖWENTHAL Emberek vagyunk, normális emberek, emberi bensővel, nem vagyunk gazemberek, nem vagyunk gyilkosok – emberek vagyunk, akiknek szívük van, s tudnak érezni. Szégyelljük magunkat egymás előtt, s nincs bátorságunk egymás szemébe nézni. Szemünkből kiapadtak a könnyek, fájón meredünk a sarokba, mert rettegünk, hogy találkozik valakiével a tekintetünk.
ANONYMUS „Nézzétek és lássátok, van-e fájdalom az enyémhez hasonlatos, olyan, amilyen nekem jutott osztályrészül... Ezért sírok én, szemeim, ó, szemeim ontják a könnyet, mert messze van tőlem a vigasztaló..."
HERMANN A legiszonytatóbb lidérc, a legszörnyűbb lázálom nem lehet olyan borzasztó, mint amilyen a mi valóságunk. A szenvedés teljesen betölti lelkünket és tudatunkat...
DR. KRÄMER Ma délben kirohant a kórházból egy civil, s nekem rontott, mint valami merénylő. Azt kérdezte tőlem, én vagyok-e valami Heuner ügyész Berlinből. Azt bizonygatta, hogy hihetetlenül hasonlítok rá. Vajon hány hasonmásom létezik a világon?

Zene a hangszóróból: „O, donna Klara." Lehalkul.

HÖSS Az öltözőben megragadta a figyelmemet egy fiatal nő: buzgón sürgött-forgott, segített az apróságoknak meg az idősebb asszonyoknak a vetkőzésnél. Kivárta a végét, segített az asszonyoknak, bátorította őket, a gyerekeket meg csöndesítgette. Utolsónak ment be a gázkamrába. Ott állt az ajtóban, s annyit mondott...

NŐI HANG Tudtam egész idő alatt, hogy miért hurcoltak ide bennünket: gázzal mérgeznek meg. Amikor elkezdték a válogatást úgy néztem, hogy ne kerüljek az alkalmasakhoz, mert a gyerekekről akartam gondoskodni. Mindezen át akartam esni, s jól tudtam, hogy mi vár a végén. Remélem, gyorsan vége lesz az egésznek.
HÖSS Bátorsága lenyűgözött. Segíteni akartam neki. Azt mondtam: mélyet lélegezzen.
DR. KRÄMER A berlini szabómnál köpenyt rendeltem. Méretek: derék 48, teljes hossz 133, fél váll 22, könyök 51, teljes kar 81, derékmagasság 100, farmagasság 124...
GRADOWSKY Zsidó szállítmány érkezett. Olyan 1700 fő. A férfiakat a kettes krematóriumba, a nőket a mi kemencénkbe hozták. Valaki az osztagból fölfedte előttük, hogy a gázkamrába terelik őket. Egy fiatal nő, aki velük érkezett, kirántotta az egyik SS-katonának a revolvertáskájából a pisztolyt, és rálőtt Schillinger Oberscharführerre. A többi asszony puszta kézzel támadt rá az SS-katonákra. Emeich Unterscharführer súlyosan megsebesült. Odarohantak az őrök, és géppisztolyaikból tüzelni kezdtek a védtelen asszonyokra. Néhány kézigránátot is rájuk hajítottak. Mindez 1943 októberében történt. Vasárnap volt.
DR. KRÄMER Vasárnap. Ebédre sertéspecsenye, vacsorára sült hal. Délután gyönyörű napos időben háromtól hatig a láger zenekarának hangversenye. Vezényel a varsói opera karnagya. Nyolcvan válogatott zenész. Bach, Cornelius, Wagner.

Zenekari muzsika: Wagner

GRADOWSKY Kamionnal harminc gyereket hoztak. Litván zsidók Kaunasból. A gyerekek nyugodtak voltak, de sokuk keservesen sírdogált. Előlépett közülük egy tizenkét éves forma gyerek s így szólt a többiekhez...
MÁSIK GYEREKHANG Ne sírjatok, gyerekek. Legyetek bátrak. Ne féljetek a haláltól. Ma mi távozunk, de biztosak lehetünk benne, hogy nemsokára a gyilkosaink is sorra kerülnek...
LÖWENTHAL Hát ezek a ti ellenségeitek? Asszonyok? Gyerekek? Hát így harcoljátok ti a nagy háborútokat? Ez hát a ti győzelmetek? Mért nem dugjátok oda az orrotokat, ahol fegyveres ellenség vár rátok, erős, bátor ellenfél, hogy aztán a harcban mutassátok meg, milyen vitézek vagytok?! Menjetek oda, a harctérre, ahol egymással küzd a fény meg a homály, a szabadság meg a rabság; ott majd ti is érezni fogjátok, mi a félelem, mi az iszony; ott majd örökre összeroppantok!
HÖSS A különleges osztag embereinek a viselkedése megérdemli, hogy valamivel többet szóljunk róla. Jól tudták mindnyájan, hogy egyszer majd

ugyanaz a sors vár rájuk, mint azokra az ezrekre, akiknek a megsemmisítésénél jelen voltak. S mégis, mindig ámultam azon, ahogyan teendőiket végezték. A hullákat ki kellett vinni a gázkamrából; az aranyfogakat kiszedték, a hajat levágták, oda kellett őket húzni a hamvasztógödrökhöz vagy a krematóriumhoz. Amikor ezzel végeztek, föl kellett szítani a lángokat a gödrökben, ugyanakkor a hullahegyeket szüntelenül forgatni, hogy huzat támadjon, és lobogtassa a lángot. Mindezt olyan érzéketlenséggel végezték, mintha csak valami egyszerű, mindennapi dolgot csinálnának...

LÖWENTHAL Milyen boldogok lettünk volna, ha legalább egy jó tablettához hozzájutunk, és örök álomba szenderedünk...

ANONYMUS „Mért is nem haltam meg fogantatásomkor; mért is ki nem múltam, mihelyt megszülettem?... Mért is ad Isten a nyomorultnak világosságot, és életet a keseredett szívűeknek? Akik a halált várják, de nem jön az, és szorgalmasabban keresik, mint az elrejtett kincset." Jób Könyve, 3. rész.

HÖSS Gyakran megtörtént, hogy a speciális osztag emberei saját hozzátartozóik hulláira bukkantak a halottak között. Magam is láttam egy ilyen esetet. A szóban forgó napon, miközben a holttesteket vonszolták a gázkamrákból, s vitték a hamvasztógödrökhöz, a speciális osztag egyik embere hirtelen megmeredt. Megkérdeztem a kápót, hogy mi van az emberrel. Az megmagyarázta, hogy ez a táborlakó épp ráakadt a felesége holttestére. Néztem az embert, de már semmi különös nem volt a viselkedésében. Tovább vonszolta a hullákat, mintha semmi sem történt volna. Csakugyan képes volt arra, hogy így elrejtse az érzelmeit, vagy pedig teljesen közönyössé vált?

LÖWENTHAL Micsoda gyötrelem. Legszívesebben saját körmeinkkel vájtuk volna ki mind a két szemünket. Ki szolgált rá közülünk ennyi kínszenvedésre, ilyan fájásra és gyötrelemre?

ANONYMUS A sors rendelte el, hogy szenvedjünk, s ezt el kell viselnünk. Senki ezt a szenvedést le nem veheti rólunk, senki sem tűrhet helyettünk...

HERMANN Amióta itt vagyok, nem jutott eszembe a visszatérés lehetősége. Tudom, akárcsak az összes többiek, hogy a világgal örökre megszakadt a kapcsolatunk. Itt egy másféle világ van, ez nem is világ, ez valójában a pokol, de Danténak a pokla végtelenül mulatságos és gyermeteg a mi valónkhoz képest.

DR. KRÄMER Ma délben speciális akció keretében a női táborban: a munkára alkalmatlanok kiválogatása. Anatómusként sok szörnyű látványban volt részem, de ilyesvalami szörnyűséget nem is tudtam volna föltételezni. Tilo doktornak igaza volt, amikor azt mondta, hogy itt vagyunk a világ végbélnyílásában: „anus mundi"!

HÖSS A speciális osztag emberei honnan merítették az erőt, hogy éjjel-nappal végezzék rettentő munkájukat? Reménykedtek-e vajon, hogy a sorsnak valamiféle szeszélye az utolsó pillanatban kiragadja majd őket a halál markából? Vagy annyira elfásultak, hogy annyi erejük sem maradt, amivel végeztek volna önmagukkal, csakhogy megmeneküljenek ezektől a pokoli állapotoktól?
LÖWENTHAL Mért nem végeztünk saját magunkkal? Miért? Ez rejtély marad. Az, ami nem hagyható figyelmen kívül, az maga a tény, hogy mindnyájunkban kivételesen nagy élni akarás munkál. Mindenki élni akar, mert hát a többi ember is él, s mert az egész világnak joga volna az élethez. Az ember csüng az életen, élet nélkül nem létezik sem ő, sem az őt körülvevő világ. Ez a színigazság. Röviden és velősen. Elégedettek vagyunk, ha túléljük a mai napot. A holnapira már nem is gondolunk.
HERMANN Ki vethet követ arra, aki élet és halál válaszútján az életre szavaz? Senki sem ítélkezhet fölötte anélkül, hogy közben át ne járná a tudat: nem így tenne-e ő is hasonló körülmények között?
GRADOWSKY A következő eset 1943 végén történt. Odahurcoltak 164 lengyelt, köztük tizenkét fiatal nőt – valamennyien az ellenállási mozgalom tagjai voltak. Közvetlenül ezután néhány száz holland zsidót hoztak. Egy fiatal lengyel nő izzó beszédet tartott a gázkamrában...
NŐI HANG Mi most nem halunk meg, népeink történelme megörökít minket; akaratunk és szellemünk továbbra is élni fog, a német nép pedig drágán fog megfizetni a vérünkért. Le a nácista barbárokkal! Éljen Lengyelország!
GRADOWSKY Utána pedig hozzánk, a különleges osztagban dolgozó rabokhoz fordult...
NŐI HANG Szent kötelességetek lesz, hogy megbosszuljatok bennünket, ártatlanokat. Mondjátok el fivéreinknek és nővéreinknek, hogy tudatosan és büszkén néztünk szembe a halállal...
GRADOWSKY Ezután letérdelt, és hangosan imádkozni kezdett. A keresztények térdepelve, a zsidók pedig állva, némán hallgatták az imát, majd a lengyelek rázendítettek nemzeti himnuszukra.

A lengyel himnusz első akkordjai, szavai.

DR. KRÄMER Ma reggel megérkezett Pohl Obergruppenführer a kíséretével. Este nyolckor vacsora a tiszteletére, valóságos tor. Volt sült csuka, ki mennyit akart, valódi feketekávé és kitűnő sör.
PERI BROAD Pohl Obergruppenführer azon parancsának megfelelően, hogy a hajat és az aranyfogat stratégiai nyersanyagnak kell tekinteni, a krematóriumban három aranyolvasztó részleget alakítottak. A levágott és kifé-

sült emberi hajat felhasználták matrac, hajókötél és filclábbeli készítésére. Ez utóbbit a tengeralattjárók legénységének...
LÖWENTHAL Ma néztük a naplementét. Ott álltunk mozdulatlanul az udvarban, néztük a nyugaton fényárban úszó fellegeket. Megannyi alakzatban és a fény- meg a színváltozatok özönében töltötték be az egész eget. Az acélkéktől a vérvörösig... Néhány percnyi hallgatás után valaki megszólalt: „Milyen szép lehetne a világ!"
HÖSS Folytatnom kellett ezt az emberirtást, ezt a tömeges gyilkolást; hideg érzéketlenséggel kellett mindezt végignéznem, hiába háborogtak bensőmben a feltámadó kételyek. Tudtam, hogy a parancsok végrehajtásához szükséges vasfegyelem csak úgy érhető el, ha elfojtjuk az összes emberi érzelmet. Ha valamely esemény mégis megrázott, nem volt erőm hazamenni a családhoz. Lóra ültem, és mentem, mentem, amíg csak el nem űztem a szörnyű képet.
DR. KRÄMER Rossz nap. Csupa balszerencse. Schwarz Obersturmführer kiütéses tífuszban megbetegedett. Entres Obersturmführert baleset érte
a motorkerékpáron. Höss parancsnok leesett a lováról.
GRADOWSKY 1944 elején járunk. Fúj a fagyos, száraz szél. A föld megfagyott. A krematóriumhoz egy kamion érkezik, telis-tele ruhátlan nőkkel. Egymás hegyén-hátán feküsznek. Megkezdődik ennek a testhalomnak a kirakodása, mint ahogy kavicsot öntenek az útra. A szállítmány tetején levők a kopogó földre zuhannak, a többiek meg rájuk, rakásra. Egyesek kimásznak a halomból, fölegyenesednek, és járni próbálnak. Vonszolják magukat a bunker bejárata felé. Ezek már régóta lágerban vannak, s nagyon jól tudják, hogy a krematórium, az maga a halálba vivő utolsó állomáspont. Az öltözőben fagyos hideg. A nők reszketnek, dideregnek. Azt a parancsot kapjuk, hogy hozzuk oda a kokszkályhát. Csak némelyikük húzódik oda a kályhához, a legtöbbjük fásultan gubbaszt, látszik, hogy leszámoltak már az életükkel. Az osztagból valaki addig nézte ezeket a halálra ítélt szegény párákat, hogy végül nem tudta visszafojtani a sírást. Egy lány, egy még nagyon fiatal lány, megjegyezte:
NŐI HANG Lám csak, mit meg nem érek még a halálom előtt: a részvét kifejezését, a könnyes szemeket. Van még ember, akiből még nem veszett ki az összes érzelem.
DR. KRÄMER Az éjjel nagy fagy volt. Reggel ott voltam hét lengyel civilnek a kivégzésénél. Este moziban. A film pazar, óriási költséggel készült, a főszerepet Henrich Georg játssza nagyon kifinomultan. Egy tehetséges alkotónak a szerepét tolmácsolja, aki nem kapja meg kortársaitól a megérdemelt elismerést, s a különböző gáncsok, cselszövések végül tönkreteszik. Nagyon megragadtak a befejező szavak: „Az élet mulandó, csupán az alkotás örök."

HÖSS Amíg az éjjel ott álltam kint, a hullaégető gödörnél, a tűz közelében, minduntalan a feleségemen meg a gyerekeken járt az eszem, de nem hagytam, hogy kapcsolatba jussanak a történtekkel. Valószínűleg ugyanez játszódott le azokban is, akik a különleges osztagban dolgoztak...
HERMANN Kedves feleségem, kérlek, bocsáss meg, ha a kettőnk életében voltak néha meg nem értések. Most belátom, milyen kevés figyelmességben részesítettelek. Belátom, nem használtam ki minden lehetőséget, hogy több gyöngédséget és szeretetet nyújtsak. Itt mindig arra gondoltam, hogy ha valami csoda folytán kijutok innen, akkor az életemet egészen másként rendezem be. Sajnos, ez lehetetlen, nem juthat ki innen senki, de senki. Mindennek vége.
GRADOWSKY Mohl Oberscharführer egy osztagunkbeli kamasznál aranygyűrűt és egy zsebórát talált. Megparancsolta a legénynek – aki valójában még gyermekember volt –, hogy üljön föl a tüzes kályhára. Meg kellett mondania, hogy hogy jutott a tiltott holmihoz. Azután a szerencsétlen fiút leöntötte benzinnel, és meggyújtotta.

Zene a hangszóróból: „Adieu, mein kleiner Garde-Offizier, adieu..." A zene hirtelen megszakad. Elnyújtott női sikoltás, majd csönd.

DR. KRÄMER Ma friss csomagolásban emberi máj, lép és fehér máj érkezett. Egy kilencfontos csomagolásban zsírszódát küldtem Münsterbe. Esős az idő. Ebédre nyúlpecsenye – egy jókora comb – galuskával és vöröskáposztával. Az egész: huszonöt birodalmi márka.
GRADOWSKY Egy kisebb csoport nő érkezett. Valahányszor kisebb szállítmányt kaptunk, a gázkamrát nem vették igénybe. Takarékosságból. A csoportot odaterelték a hullaégető gödörhöz. Ott végeztek velük. Mohl Oberscharführer személyesen lőtte őket tarkón. Az egyik asszonynak megparancsolta, hogy énekeljen. A szerencsétlen nőben fölcsillant a remény, hogy hátha megkímélik az életét; énekelni kezdett hát, s még táncolt is a gödörnél, amelyben lobogott a tűz. Mohl remekül szórakozott, kacagott, és együtt énekelt vele. Végül ezt az asszonyt is megölte. Mindez 1944-ben történt, tavasz idején.
HERMANN Kint kilombosodott a fa. Heverőmről látszik az egyik ág. El-elbeszélgetek vele. „Itt vagyok – azt mondja. – Én vagyok az élet, az örök élet..."
GRADOWSKY Egy orosz rab, akit négy társával hurcoltak ide kivégzésre, hirtelen nekirontott az őt kísérő egyik SS-katonának, és kitépte kezéből a fegyvert. Nem sikerült használnia is, mert egy géppisztolyból sorozat érte. Ez 1944 júniusában volt.
HERMANN Fölnéztem az égre, a csillagok épp kihunytak, s a tömött felhők mögött elömlött a hajnal vöröse; néztem, de a gondolataim mindun-

talan visszatértek hozzád. Így állapítottam meg, hogy tekinteted fénylőbb a felkelő napnál. S fölmerült bennem: életemben először fogtam fel magasztos igazságát annak, amit a bölcsek úgy emlegettek egész életük nagy sommázásaként, s amit annyi költő megénekelt: azt, hogy a szerelem a végső, legmagasztosabb dolog, ahova az emberi lény feljuthat. Értem már a lényegét annak, amit az emberi költészet, gondolat és hit végső üzenetként tartogat számunkra: az ember mentsége a szerelem.

HÖSS Himler azt mondta, hogy közönyösen és kíméletlenül kell végrehajtanunk ezt az emberirtást. S minél gyorsabban. Minden megalkuvásért, még a legparányibbért is, később drágán kellene megfizetnünk. Amikor szembetaláltam magam ezzel a hajlíthatatlansággal, mi mást tehettem, félretettem minden emberi szempontot. Őszintén be kell vallanom, hogy ezek az érzelmi szempontok egyet jelentettek volna a Führer elárulásával.

LÖWENTHAL Kezdetét vette a magyar zsidók kiirtása. Mi, akiknek már elegünk van mindenből; mi, akik már régóta mit se akarunk, most kénytelenek vagyunk bevérezni a kezünket a magyar zsidók vérével is. Az egész osztagunkban az a gondolat munkált, hogy ezt az egész játékot abbahagyjuk, s ezzel a munkával felhagyunk egyszer s mindenkorra. Időközben elkezdődött a nagy offenízva is. Az oroszok napról napra mind közelebb kerültek. Sokan közülünk, sajnos, arra a következtetésre jutottak, hogy jobb volna várnunk az akciónkkal, egész addig, amíg a harcvonal egészen közel nem kerül. Mi többiek más véleményen voltunk. Meg voltunk róla győződve, hogy a nácik el akarják rejteni, ki akarják törölni a gaztettek minden nyomát... Ezt pedig nem érhetik el másként, csakis az egész osztagunknak a megsemmisítésével, s egész biztos, hogy senkit sem hagynak közülünk életben. Épp ezért semmi kínálkozó alkalmat nem láttunk a puszta tényben, hogy közeledik az arcvonal, sőt egyre jobban megbizonyosodtunk róla, hogy akciónkat minél előbb végre kell hajtanunk.

GRADOWSKY 1944 nyarán történt. A nyár elején. Néhány száz férfit a mi embereink tájékoztattak arról, hogy milyen sors vár rájuk, s ezek nem engedelmeskedtek többé, hanem megpróbáltak kitörni a krematóriumból. Legtöbbjüket lekaszálta a gépfegyver sortüze, a többieket pedig összeszedték, s még az este kivégezték. A megtorló intézkedést Hessler Hauptsturmführer vezette.

DR. KRÄMER Az éjjel ismét speciális küldetésben. Ez a Hessler! Micsoda közönséges szadista! A helyszínen belelőtt azokba, akik nem tudtak bejutni a telezsúfolt fürdőbe.

GRADOWSKY 1944 nyarának derekán ez történt: szép napsütésben hatszáz fiúgyereket hoztak. 12–18 évesek lehettek. Huszonöt jól fölfegyverzett SS-katona kísérte őket. Amikor már ott voltak az udvarban, az őrparancsnok megparancsolta nekik, hogy vetkőzzenek le. A gyerekek föl-

figyeltek a kéményből gomolygó füstre, s rögtön rájöttek, hogy a halálba viszik őket. Átjárta őket a rémület. Rohangászni kezdtek az udvaron; magukon kívül voltak a félelemtől. Az őrparancsnok meg a legényei verni kezdték az eszüket vesztett fiúkat. Szétverték rajtuk a botjaikat. Több gyerek felénk rohant, belénk csimpaszkodtak, a nyakunkat ölelték, tőlünk várták a menekvést. Csak álltunk tehetetlenül, földbe gyökerezett lábbal, megsemmisülten... A győztes büszkeségével, egy csöppnyi megindultság nélkül hurcolták el az SS emberei az összevissza vert gyerekeket a gázkamrába. Hát nekik sosem volt gyerekük?

HERMANN Az ember sokáig azt hiszi, hogy már eljutott a tűrés legmélyebb pontjára, s aztán kénytelen megállapítani, hogy a kínoknak nincsen mélyük, nem létezik az a bizonyos legmélyebb pont; az embernek az a sorsa, hogy szüntelenül gördüljön, csússzék alább, még lejjebb...

HÖSS Látnom kellett mindent. Végig kellett néznem, óráról órára, éjjel és nappal, a hullák égetését, a fogak kiszedését, a hajvágást, ezt az egész iszonytató, véget nem érő folyamatot. Mindezt meg kellett tennem, mert minden szem ügyelt rám, s mert meg kellett nekik mutatnom, hogy az én szerepem Auschwitzban nemcsak abból áll, hogy parancsokat osztogatok, szabályzatokat írok alá, hanem kész vagyok személyesen is jelen lenni minden olyan feladatnál, amit alattvalóimra bíztam. Mindig mondtam nekik, hogy ez az emberirtás szükséges, mert Németország és az utódaink csak így szabadulhatnak meg örökre esküdt ellenségeiktől.

GRADOWSKY 1944 nyara. Vasárnap. A krematóriumunk hosszán, a vasútállomás felé vezető úton a lágerlakók üres gyerekkocsikat tolnak. Ötöt kiskocsit minden sorban. A menet elnyúlt. Majdnem egy teljes óra hosszat vonulnak el mellettünk.

DR. KRÄMER Vasárnap. Gyönyörű, napos idő. Délelőtt kerékpározás. Délután tizenhattól húsz óráig baráti est, vacsorával, ingyenes sörrel és cigarettával. Utána zenei kabaré.

Operettzene énekkel.

PERI BROAD Az auschwitzi gyűjtőtábor parancsnokát, Rudolf Hösst kitüntették érdemeiért: Hitler Adolf az első osztályú vaskeresztet adományoztak neki a kardokkal.

LÖWENTHAL Sikerült kapcsolatot teremtenünk a láger ellenállási mozgalmával. Anyagot csempésztünk nekik az itt végrehajtott gaztettekről és gyilkosságokról. Nagy összegben többféle pénzt is juttattunk nekik, mert ezzel a szökésüket könnyíthették meg, vagy az SS embereit vesztegethették meg. Később már határozottabb dologba fogtunk. Egyes lágerlakók, akik más osztagokban dolgoztak – főként lengyelek, oroszok, franciák és jugo-

szlávok –, készek voltak segíteni. Úgy látszik azonban, hogy ezeket az előkészületeket sajnos túl későn kezdtük...

Hangszórózene: „Zwei Herz in dreivirtel Takt." Fokozatosan elenyészik.

GRADOWSKY 1944 nyara éppen múlóban volt. Két magyar zsidó megkérdezte az egyik embert az osztagunkból: „Meg kell-e gyónnunk a bűneinket?" A válasz ez volt: igen. A magyarok valahonnan előkerítettek egy üveg pálinkát, s inni kezdtek, miközben egymásra is köszöntötték: „Éljen!" Kínálták az osztagunk emberét is, hogy igyék velük. Az mélységes szeméremmel elutasította őket. De a magyarok nem hagyták békén. „Neked meg kell bosszulnod a mi vérünket neked élned kell, tehát – éljen! Egészségedre. Mi megértünk." Mindezek után ő is velük ivott, nagy felindultsággal.

A zene felerősödik.

LÖWENTHAL Elég! *(A zene hirtelen megszakad.)* Elég volt! Túl sokáig vártunk, sok ártatlant elégettek már, ideje, hogy összeromboljunk mindent, és meghaljunk a meggyőződésünkért!
HERMANN Ezredszer kutatod, hogy mi is az értelme szenvedéseidnek, áldozathozatalodnak és lassú haldoklásodnak. S miközben kétségbeesetten tiltakozol a hiábavaló halál ellen, érzed, mint töri át szellemed a nagy szürke semmit, s hogy magasodik fölébe a vigasztalan, értelmetlen világnak, miközben végső kérdésedre, hogy van-e s mi is a végső értelem, valahonnan győzedelmes „igen" érkezik! Igen, ki kell tartani, ellent kell állni!
GRADOWSKY Ezekben a súlyos percekben, mindannyiunkra bátorítóan néz valaki, jó barát vagy asszony, valaki élő vagy holt, s azt várja tőlünk, hogy ne csapjuk be, tűrjünk és haljunk meg – ne nyomorultul, hanem emelt fővel.
DR. KRÄMER Már több mint tíz napja tart ez a szépséges őszi idő; napjában napozhatunk a kertben. Különösen az éjszakák lágyak. Mivel halaszthatatlanul a prágai SS-tábori kórházba kell mennem, öt nap szabadságot kaptam.
LÖWENTHAL Meg kell tanulnunk, s minden reményvesztett embert is meg kell tanítanunk, hogy csakugyan lényegtelen az, mit várunk az élettől; egyedül az a fontos, hogy mit vár mitőlünk az élet; mit várnak tőlünk azok, akik miutánunk is élni fognak.
HÖSS Szeretném hangsúlyozni a következőt: a gyűlölet érzése mindig idegen volt számomra. Én magam nem gyűlöltem se a zsidókat, se a cigányokat, se a szlávokat. El kellett őket tüntetni, azért, mert népünknek el-

lenségei voltak, de az utolsó percig nem voltak tudatában, mi vár rájuk. Békésen mentek a halálba, megfélemlítés, bántalmazás és megalázás nélkül. Himler, a Reichsführer, joggal mondta: „Nincs más rajtunk, németeken kívül, aki ilyesmit tudott volna tenni; egyetlen más nemzet sem lett volna ilyen emberséges."

LÖWENTHAL Osztagunkat megfelezték. Kétszáz embert kiválasztottak közülünk, s ezeket áthelyezték Lublinba, a Majdanek lágerba. Ott mindnyájukat likvidálták. Ezt azoktól a táborlakóktól tudtuk meg, akiket később Majdanekból a mi osztagunkba helyeztek át. Oroszok voltak, tizenkilencen, s a huszadik német kápó volt. Tudatára ébredtünk, hogy közeleg az idő, amikor osztagunknak a maradványát is likvidálják. Az osztagban mindenki tisztában volt ezzel, s ezért készek voltak rá, hogy végre meghatározzák a felkelés időpontját.

DR. KRÄMER Ma Prágát jártam. A régi hidakról néhány felvételt készítettem. Voltam az óvárosban. Útközben vettem egy töltőtollat hét és fél birodalmi márkáért és egy női táskát tizennégy harmincötért...

Tizenkettő harminckor ebéd a kaszinóban. Kiváló bolgár bort ittam hozzá. Ebéd után ismét városnézés. Lefényképeztem a múzeum épületét, azonkívül egyes templomokat.

LÖWENTHAL Nem volt már vesztegetni való időnk. A döntés úgy szólt, hogy az akciót minél előbb el kell kezdeni. Az osztagot két részre osztottuk: az első harci osztag olyan emberekből állt, akik a kettes meg a hármas hamvasztóban dolgoztak, a második harci osztagba pedig azok kerültek, akik a négyes meg az ötös krematóriumban voltak alkalmazásban. Minden előkészület megtörtént. Minden ember tudja, hogy mi a feladata. Közeledik a vég: a miénk, de az övéké is.

PERI BROAD A német katonaság minden arcvonalon vonul vissza. Az oroszok nagy téli offenzívája várható. Minden olyan okmányt megsemmisítünk, melyeknek valamiféle közük van a különleges eljárásokhoz. „Különleges elhelyezésre" nem érkeznek már szállítmányok.

HERMANN Nemegyszer, míg ődöngök a kihalt krematórium tágas csarnokaiban, hangosan kimondom Simona nevét, mintha csak szólítanám...

Visszhang-tér.

Simonaaa... Simonaaaa... Simonaaaaa...

Visszhang-tér nélkül.

... s hallgatom e szeretett név tompa visszhangzását. Soha többé nem szólíthatom már az én Simonámat, soha többé.

DR. KRÄMER Megjöttem Prágából. Az út Auschwitzig vonattal kilenc órán át tartott. Az éjjel két speciális akció. Munkára alkalmatlan lágerlakók. Az idő esős, borongós. Este jó vacsoratársaság. Volt görög vörösbor és jugoszláv sligovica.

LÖWENTHAL Az történt, amitől a legjobban féltünk. Közölték velünk, hogy a négyes meg az ötös krematóriumban alkalmazott osztagból egy háromszáz főnyi csoportot létesítenek, s azt másik lágerba vezénylik. A transzportba besoroltak között sok olyan volt, akiket mi már bevontunk a harci egységeinkbe, sőt olyan is akadt közöttük, akik a mozgalom vezetőségéhez tartoztak. A vezetőségből egyesek azon a véleményen voltak, hogy nem kell megvárni, míg jönnek az SS emberei és indítják a menetet, hanem rögtön meg kell kezdeni a lázadást. A többség azonban nem értett ezzel egyet. Mindössze egypár nap maradt még az általános felkeléshez a lágerban, s ebben a felkelésben több tízezer rab részvételére számíthattunk, tehát reménykedhettünk a sikerben. Ha viszont elszigetelten működünk, akciónk eleve pusztulásra van ítélve. Emiatt hát azt kellett mutatnunk, hogy érzéketlenek vagyunk háromszáz társunk sorsa iránt. Nem azért döntöttünk így, hogy megőrizzük az életünket, hanem kizárólag azért, mert azt akartuk, hogy az általános felkelés sikeresen végződjék.

GRADOWSKY Mi, a speciális osztagban, már régóta szerettük volna, ha iszonyatos munkánkkal felhagyunk, hiszen ezt a feladatot állandó halálos fenyegetés kényszerével végeztük. Fölemelő, nagy tettre készülünk. Közel már a nap. Lázadásunknak a napja. Minderre ma vagy holnap sor kerülhet. E szavakat a fenyegető veszedelem és feszültség perceiben írom.

LÖWENTHAL Szombaton, október hetedikén megtudtuk, hogy a transzportnak aznap, déltájban kell indulnia a négyes krematóriumból. Még egyszer szilárdan meghatároztuk, hogy tartjuk magunkat a megbeszélt időponthoz. Délben, egy óra huszonöt perckor megérkezett az őrség, hogy majd kíséri a menetet. Ekkor került sor a lázadásra. Háromszáz ember, kalapácsokkal, baltákkal fölfegyverkezve, rávetette magát az őrökre. Egyesek csupán követ szorongattak a kezükben. Sikerült leküzdeniük az őröket, de alig pár perccel később motoros SS-osztag indult a négyes krematórium felé. Annyian voltak, hogy minden lágerlakóra két géppisztolyos jutott. Amikor látták, hogy elvesztek, a rabok elhatározták, hogy levegőbe röpítik a krematórium épületét, s aztán harcolva esnek el, méltó halállal. Pontosan két órakor a krematórium épülete a levegőbe repült. A vég kezdete volt ez.

DR. KRÄMER Szombat. Este varietéelőadás. Roppant mulatságosak voltak a táncoló kutyusok meg a parancsszóra kukorékoló törpekakasok.

LÖWENTHAL Mi, a hármas krematóriumbeliek, hallottuk a robbanást, és láttuk messze a füstöt, meg a géppisztolylövések is elhatoltak hozzánk.

Úgy találtuk, hogy korai a beavatkozás. A többi lágerlakó segítsége nélkül, méghozzá világos nappal nem volt semmiféle esélyünk. De az oroszokat nem volt könnyű visszatartani. Ők azt mondták, hogy itt az utolsó pillanat az akcióhoz, annál is inkább, mivel észrevették, hogy az SS emberei elindultak a krematórium felé. Megragadták a főkápót, és bedobták a lobogó tüzű kemencébe. Megérdemelte ezt az iszonyú halált. Úgy hiszem, nagyon is könnyű vég volt ez számára. A kettes krematóriumban lévő társainknak nyilvánvaló volt, hogy nincs már más választásuk, így aztán akcióba léptek. Lefegyverezték az ügyeletes tisztet, és élve hajították be a kemencébe, a másikat pedig, egy altisztet, agyonverték. A már korábban előkészített, erre a pillanatra tartogatott fegyvert szétosztották egymás közt. Átvágták a drótsövényt, s elhagyva a krematóriumot, beosontak az őrtorony vonala mögé. Mindössze néhány kilométert sikerült megtenniük. Csakhamar egy egész SS-garnizon zárta őket körül. Súlyos, egyenlőtlen küzdelem alakult ki. Bátor testvéreink ellenálltak, míg csak az utolsó is el nem esett közülük.

PERI BROAD 1944 októberében a különleges osztag emberei elszánt fegyveres kísérlettel ki akartak törni a lágerből. Sikerült levegőbe röpíteniük a négyes hamvasztókemencét, mégpedig kézigránátokkal, melyeket nyilván ők maguk gyártottak; azután futásnak eredtek. Ezzel egy időben a kettes krematóriumban levő rabok is akcióba kezdtek. Motorizált egységeink körülzárták a krematóriumokat, majd csakhamar az egész tábor környékét. A harcban meghalt 255 lágerlakó, köztük a felkelés szervezői is. A mi legénységünknek is voltak veszteségei: négyen elestek, tizenketten súlyosan, húszan pedig könnyebben megsebesültek. A lázadás elfojtása után megtorlásként kétszáz embert kivégeztek a különleges osztagból.

LÖWENTHAL Itt maradtunk azok nélkül, akik a legközelebb álltak hozzánk, szeretett barátaink nélkül. Nincs már senki, aki velünk élne tovább, s ami még rosszabb, nincs már senki, aki velünk halna meg.

HERMANN Sok bajtársam elesett. Igaz, hogy dicső volt a haláluk abban a tömeges öldöklésben. Hogyha nem vagyok közöttük, az nem gyávaság, nem, hanem merő véletlen. Mindenképpen én is sorra kerülök, igen hamar...

LÖWENTHAL Néhány nappal a tragikus események után megbízható tudomásunk van róla, hogy mi lesz a sorsunk. Készen kell lennünk a halálra. Ennek ellenére szándékainkat megvalósítjuk, és minden lehetőt megteszünk, hogy a világot értesítsük mindarról, ami itt lejátszódott. Mi a halálunk után is tanúskodni fogunk. Kéziratainkat elástuk a földbe, krematóriumunknak az udvarán... Minden följegyzést és naplót elásunk a hamuban. Könnyebb lesz szeretteimnek, barátaimnak és harcostársaimnak, dicsőség emlékezetüknek. Megtettük azt, amit megtehettünk. De ti, akik az igazságot kutatjátok, akik bevárhattátok a jogot és a szabadságot, ti mit fogtok tenni?

GRADOWSKY Az utóbbi időben akcióba kezdtek, hogy eltüntessék a nagy gonosztettek nyomait. Sok gödröt kiástunk, a hamut apróra szitáltuk, és szétszórtuk. E pillanatban két nyitott gödör létezik a hármas krematórium területén. Teli vannak emberi pernyével. Lehet, hogy úgy felejtették őket, vagy talán csődöt mondott a fegyelem, s hiába hangzott új parancs, hogy minden nyomot a leggyorsabban eltüntetni... Naplóinkat és a többi följegyzést elássuk a gödrök pernyéjébe. Minden mást a történészekre és a kutatókra bízunk. Mi, védtelenek, mi, akik már nem hiszünk és nem remélünk...

HÖSS Az SS-mozgalomhoz tartoztam, nemzeti-szocialista szellemben nevelkedtem, s ennél fogva meg voltam győződve, hogy mindaz szentség, amit Hitler vagy Himler Reichsführer elrendelnek, ugyanakkor szégyen és gyöngeség bármi módon gyanakodni parancsaikban. Emiatt végig kitartottam azon a poszton, ahova állítottak, és végrehajtottam minden parancsot, tekintet nélkül a következményekre. Helytállásomért kész vagyok életemmel megfizetni.

ANONYMUS „Miként estél alá az égről fényes csillag, hajnal fia? Levágattál a földre, aki népeken tapostál! Holott te azt mondád szívedben: Az égbe megyek fel, az Isten csillagai fölé helyezem ülőszékemet..." Ésaiás Könyve, 14. rész.

HERMANN Levelem vége felé ér, időm letelt. Jegyezzétek meg örökre utolsó hozzátok intézett kívánságom. Ez az utolsó üdvözletem. Gondolatban utoljára ölellek titeket, s kérlek benneteket még egyszer, higgyétek el nekem: békén távozom erről a világról, mert tudom, hogy ti maradtok, hogy tovább éljetek. Lehet, hogy a különleges osztag leendő történetéből értesültök halálom pontos idejéről is...

GRADOWSKY Ma, november 25-én, megkezdődött a kettes és a hármas krematórium lerombolása. Leszerelték a szellőztetőkészülék motorjait, a csöveket, az összes berendezést, s mindezt vasúti kocsikra rakták. Föltételezzük, hogy a nácik a leszerelt alkatrészekből emberirtó üzemeket szándékoznak emelni valahol másutt.

DR. KRÄMER Kész vagyok a távozásra. Tegnap egy bőröndöt adtam fel Witzemann őnagysága címére Münsterbe. Tartalom: két üveg konyak, vitaminok és erőt adó készítmények, pengék, borotvaszappanok és mosdószappanok, hőmérő, preparátumok kilencven százalékos alkoholban, harapófogó, jódosüveg, írókészlet, csukamájolaj, parfüm, tűk, gyapjú, fogkrém stb. Este hóvihar. Az utak tócsákká, latyakká változtak. Milyen ronda látvány, milyen borzasztó idő!

ANONYMUS Kis csoportunkból, szűkebb körünkből senki, de senki nem fogja ezt túlélni. Ezért e sorok írója kötelességének érzi, hogy úgy rejtse el az írott anyagot, hogy az sokáig ellenálljon az időnek, s tanúskod-

jék Isten és ember előtt szenvedéseinkről, pusztulásunkról. Hadd tudják, hadd emlékezzenek rá, és ne felejtsék soha. Mert meg vagyon írva: „Az egyik nemzedék távozik és a másik jön, s a föld áll örökkön. A nap fölkel és nyugoszik, majd ismét siet azon helyre, ahol fölkél. A szél délre tart és északnak fordul: megy, folyton visszafordulva, s forgásában ismét visszatér..."

GRADOWSKY Ma elmegyünk. Itt hagyjuk a krematóriumot. Százhetven megmaradt lágerlakó a speciális osztagból. Biztosak vagyunk benne, hogy a halálba visznek. Ezt eltemetem a gödörnek a pernyéjébe, mert biztosra veszem, hogy ezen a helyen lesznek majd ásatások... Valahol a távoli jövőben, egy másfajta világban. Fölmerül bennem a kérdés: föl tudjátok-e majd fogni ezt a tragikus világot, amelyben éltünk, s tudtok-e igazságos ítéleteket hozni? Írta Zalmen Gradowsky, Lunából, grodnoi körzet. Ma 1944. november 26-a van.

HERMANN Kedveseim, halljátok utolsó kívánságomat. Emlékezzetek testvéreitekre, nővéreitekre, azokra a franciákra, akik ártatlanul estek el; emlékezzetek a sok százezer lengyelre, oroszra, csehre, hollandra, belgára, jugoszlávra, görögre, olaszra és a magyarra, akik itt vesztették az életüket, ezen a tömegvesztőhelyen. Emlékezzetek, és meséljetek mindenkinek, amíg csak éltek, meséljetek a mi balsorsunkról, iszonyú gonosztetteiről azoknak, akik kivetkőztek emberi mivoltukból. Isten veled, szeretett hitvesem, Isten veled, szépséges Simonám, hallgassátok meg utolsó üzenetemet, és éljetek békén és szabadon. Írtam Auschwitzban, az 1944. évnek november havában. Heim Hermann.

LÖWENTHAL Azt, amit átéltünk, nem veheti el tőlünk semmiféle erő a világon. S nemcsak azt, amit átéltünk, hanem azt sem, amit gondoltunk, amit átszenvedtünk – mindez bevonult a valóságba, egyszer s mindenkorra. S bár mindez nemsokára ismét múlttá lesz, épp ebben a múltban marad örökre biztonságban. E sorok szerzője Zalmen Löwenthal. Ciechanówból, ma még a krematóriumban, Auschwitzban.

PERI BROAD Elhagyjuk Auschwitzot. A barakkok üresek, az ajtók leszakadtak, az ablakok be vannak törve, a krematóriumok romokban. Az omladékok közt egy horpadt pléhedény, amelyikből valaki lágerlakó ette a levesét. Oldalán ügyetlen kézzel karcolt rajz: háborgó tengeren üres ladik. A rajz fölött, nyomtatott betűkkel, felirat: „Don't forget the ferlorn man..." „Ne feledjétek az elvesztett embert."

ANONYMUS Kutassatok a romok közt. Kutassatok a kéziratok után. Más-más helyen vannak elásva. Figyelmesen kutassatok, sok mindent fogtok találni... Kutassatok ezen a terepen is, meg a szomszédos gyár területen is... Kutassatok mindenfelé, minden talpalatnyi földön... Kutassatok tovább, még sok mindent fogtok találni! Kutassatok a hamvaink közt!

KRÓNIKÁS Az auschwitzi gyűjtőtábor, a mi emberi mértékeinkkel mérve, négy év, nyolc hónap és hét napig létezett. Az első ukrán arcvonal szovjet rohamosztagai Konyev marsall parancsnoksága alatt 1945. január 27-én szabadították fel a lágert. Az emberiségnek e legtömegesebb vesztőhelyére több mint négymillió ember került ide. Alig harmincezer maradt életben. A többi hamuvá, füstté, széllé változott...
ANONYMUS A szél délre tart és északnak fordul; megy, folyton visszafordulva, s forgásában ismét visszatér...
KRÓNIKÁS A szél elállt. Próbáljunk meg élni.

(Vége)

FEHÉR Ferenc fordítása

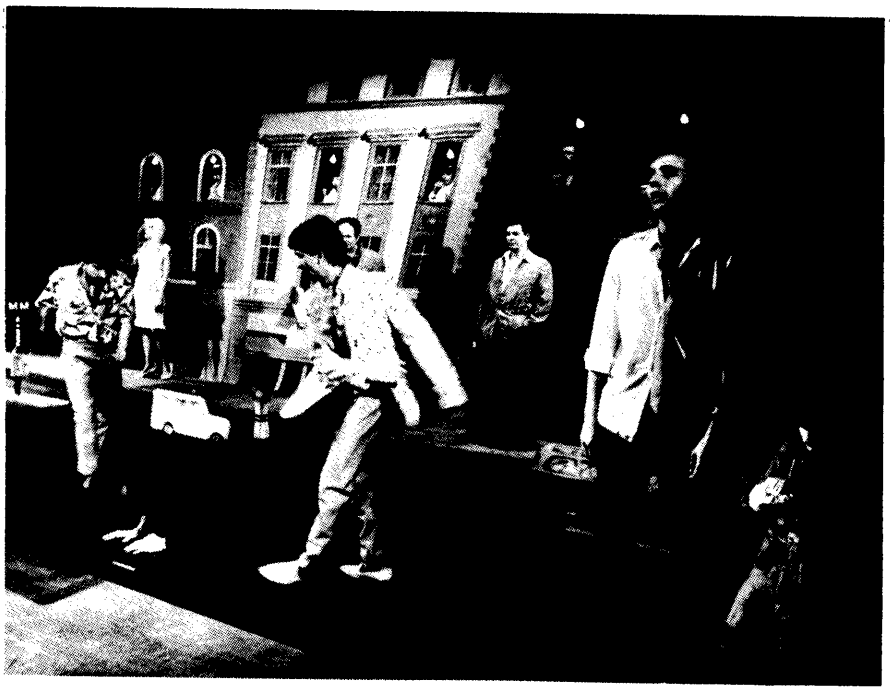

Lugosi-Lugo László *(Magyarország)* felvétele